

Mədəniyyət

Görkəmli ədəbiyyatşünas, yazıçı və maarifçi pedaqoq

Zamanın sərt yelləri tariximizin səhifələrinə ağır izlər salıb. Düşünən beyinlərə, xalqın övladlarının xoş gələcəyi üçün çırpınan ürəklərə o qədər güllələr dəyib ki. Yaralar çox, itkilər böyük. Həmin insanlar unudulmaz dəyərlər qoyub getmişlər. Maarifçi, elm adamı və Azərbaycanın təhsil tarixinin banilərindən olan Firudin bəy Köçərliyin parlaq şəxsiyyəti ehtirama layiqdir. Firudin bəy Köçərli - bir əqidə insanı, maarifçi, xalqının işıqlı gələcəyi uğrunda öz həyatını fəda edən bir fədai idi. Onun adı milli şüur tarixində əbədiyaşardır.

Firudin bəy Köçərli

Şuşa musiqi, mədəniyyət və elm mərkəzi olub. Şəhərin əsrarəngiz təbiəti, uca dağları, saf havası və milli mühiti neçə-neçə dahi yetişdirib. Firudin bəy də Şuşanın bu zəngin xəzinəsindən bəhrələ-nənlərdən biri idi. O, 1863-cü il yanvarın 26-da Əhməd bəyin ailəsində dünyaya göz açıb, uşaqlığı Şuşanın mənəvi sərvətləri ilə yoğrulub. 1872-1876-cı illərdə Şuşanın mədəni mühitində böyüyən Firudin bəy Köçərli Mirzə Kərim Münşinin mədrəsə məktəbində ilk təhsilini alaraq, 1876-cı ildə Şuşada fəaliyyət göstərən rus məktəbinə daxil olub. Onun taleyində dönüş nöqtəsi isə 1878-ci ildə baş verdi. Aleksey Çernyayevski Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasına tələbə topla-maq üçün Şuşaya gəldikdə, gənc Firudin bəy Köçərli istedadını hiss edərək onu Qori Müəllimlər Seminariyasında təhsil almağa dəvət etdi. Beləcə, 1879-1885-ci illərdə Firudin bəy Qori Seminariyasının fəal tələbələrindən biri oldu. Burada tanınmış pedaqoqlar A.O.Çernyayevski və M.Kipiani ilə yaxınlıq onun dünyagörüşünü formalaşdırdı. Seminariyada oxuduğu illərdə təkcə savad toplamadı, həm də "Təlimi-Sokrat" əsərini qələmə alaraq öz yaradıcılıq istedadını nümayiş etdirdi.

1885-ci ildə seminariyanı uğurla bitirən Köçərli İrəvan gimnaziyasına müəllim təyin edildi. 1885-1890-cı illərdə gimnaziya ana dili və hüsnxət fənlərini tədris etməklə yanaşı, pansion mürəbbisinin köməkçisi olaraq gənclərin tərbiyəsində mühüm rol oynadı. Onun bu sahədəki zəhməti və pedaqoji bacarığı diqqətdən

kənarda qalmadı. 1899-cu ildə III dərəcəli "Müqəddəs Anna" ordeni ilə təltif olunan Firudin bəy 1902-ci ildə isə II dərəcəli "Müqəddəs Stanislav" ordeninə layiq görüldü.

Gənc pedaqoq İrəvan gimnaziyasında çalışdığı illərdə sadəcə müəllimliklə kifayətlənmədi, maarif və mədəniyyət sahəsində də dərin iz qoydu. O, həmkarı A.Zöhrabzadə ilə birlikdə türkçə tədris üçün "Təlimi-lisani-türkü" adlı dərslik tərtib edərək gələcək nəsillər üçün əvəzsiz bir irs yaratdı. 1886-cı ildə isə ilk teatr tamaşasını səhnəyə qoyaraq İrəvanın mədəni həyatı üçün yeni bir səhifə açdı. 1890-cı ildə tamaşağa qoyduğu "Müsyö Jordan və dərviş Məstəli şah" komediyası şəhərin sakinləri arasında böyük əks-səda doğurdu. Bu tamaşa İrəvan əhalisi üçün sadəcə bir sənət əsəri deyil, həm də həyatın mədəni rənglərini əks etdirən bir hadisəyə çevrildi.

Lakin 1895-ci ildə Firudin bəy İrəvanı tərk etməyə qərar verdi. Elə həmin il onun həyatında yeni bir mərhələ başladı, Qori Müəllimlər Seminariyasının "tatar şöbəsi"ne Azərbaycan dili və şəriət müəllimi təyin olundu. Burada 1918-ci ilə qədər fəaliyyət göstərərək maarifçilik sahəsində yorulmadan çalışdı. 1897-ci ildə isə gənc maarifçi şəxsi həyatında da önəmli bir addım atdı və Vəkilovlar nəslindən olan Badisəba xanım ilə ailə həyatı qurdu. Bu ailə onun həyatına yeni bir istilik gətirdi və fəaliyyətinə əlavə ruh qatdı.

1910-cu ildə F.Köçərli Qori Seminariyasının Azərbaycan şöbəsinin müvəqqəti

təminatçısı vəzifəsini icra etməyə başladı və bununla kifayətlənməyib, seminariyanın doğma vətəninə köçürülməsi üçün təşəbbüs göstərdi. Bu təşəbbüs onun təkcə pedaqoq deyil, həm də millətinin gələcəyini düşünən böyük bir ziyalı olduğunu bir daha sübut etdi.

Milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və təbliği, milli mətbuatın təşəkkülü və ədəbiyyatın inkişafı onun həyatının ayrılmaz bir hissəsi idi. Dövrünün "Kaspi", "İrşad", "Tərəqqi", "İqbal" kimi nüfuzlu mətbu orqanları ilə sıx əməkdaşlıq edərək cəmiyyətin problemlərini işıqlandırmışdır. Uşaq folkloru sahəsində gördüyü böyük işlər isə onun irsini daha da dəyərli edir. "Balalara hədiyyə" adlı əsəri uşaq folklorunun toplanması və qorunması yolunda atılmış ən möhtəşəm addımlardan biri kimi tarixə yazılmışdır. 1918-ci ildə o, Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsini tədris ləvazimatı və avadanlıqları ilə birlikdə Qazax şəhərinə köçürərək yeni bir maarif ocağının əsasını qoydu. Beləcə, Qazax Müəllimlər Seminariyası yaranaraq elmə və təhsilə can atan gənclər üçün ümid işığı oldu. Bununla kifayətlənməyən fədakar ziyalı bir müddət sonra Qazaxda ilk uşaq evini açdı. Bu addım onun yalnız təhsil və mədəniyyətlə deyil, həm də sosial məsələlərlə dərin-dən maraqlandığını göstərir. Beləliklə, onun gördüyü hər iş xalqına sevgi ilə bağlılığının, vətənə xidmətinin təcəssümüdür.

Həyatını maarif və mədəniyyət işinə həsr etmiş Firudin bəy sovet hakimiyyəti

qurulana qədər Qazax Müəllimlər Seminariyasına rəhbərlik edərək elm və təhsil çıraqını sönməyə qoymadı. Onun "Vətən dili"nin I hissəsinin VII nəşrinin yenidən işlənməsi ilə bağlı göstərdiyi xidmətlər əvəzsizdir. Yalnız bir dərsliklə kifayətlənməyən maarif xadimi 300-dən artıq dərsliyə düzəliş etdi. Onları zəngin nəzəri materiallarla, hekayələrlə tamamlayaraq metodika və üslub baxımından daha da təkmilləşdirdi. Beləliklə, onun işi təkcə pedaqogika deyil, həm də gələcək nəsillərin mənəvi sərvətinə çevrildi.

Lakin 1920-ci ilin may ayında tarix onun üçün ən qaranlıq səhifələrdən birini yazdı. Qazax kommunistləri onu və digər "Müsəvat" funksionerlərini "xalq düşməni" və "milli nifaq törədən" kimi ittiham etməyə başladılar. Bu qara buludların fonunda Qazax İnkilab Komitəsinin təqdimatı ilə o, həbs edildi. 20-ci diviziyanın 7-ci xüsusi bölməsində məhkəməsiz-filansız qərar verildi. Şahidlərin dinlənilməsi bir yana, verilmiş izahatlara belə baxılmadan ölüm hökmü çıxarıldı. Bu qərar xüsusi şöbə rəisi Liberman və fəvqəladə komissar Həmid Sultanov tərəfindən təsdiq edildi. Nəticədə günahsız bir insanın həyatına qəddarcasına son qoyuldu. Onun qətlə yetirilməsi təkcə bir insanın ölümü deyil, həm də millətimizin maarif işığında itirdiyi böyük bir ziyalı idi. Ancaq bu böyük şəxsiyyətin adı yaratdığı əsərlərdə və xalqın məhəbbətində yaşaya-caq.

Röya RÜSTƏMLİ,
"Respublika".